

Mechanizmy dyskryminacji

Karty do analizy wydarzeń
i procesów społecznych

RE:MEMORY

multimedialne historie lokalne

Mechanizmy dyskryminacji

Karty do analizy wydarzeń i procesów społecznych

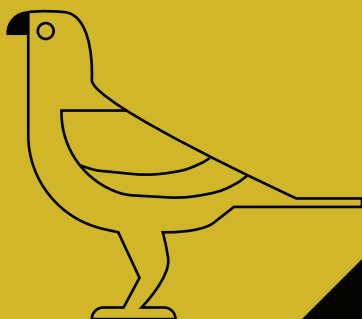
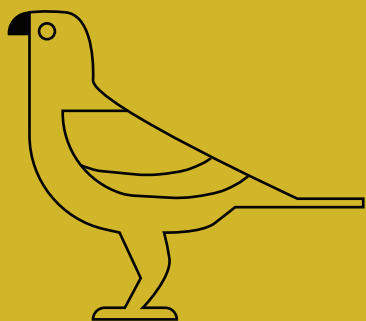
Autorka: Hanna Zielińska

Współpraca merytoryczna: Małgorzata Leszko

Projekt graficzny: Edyta Ołdak

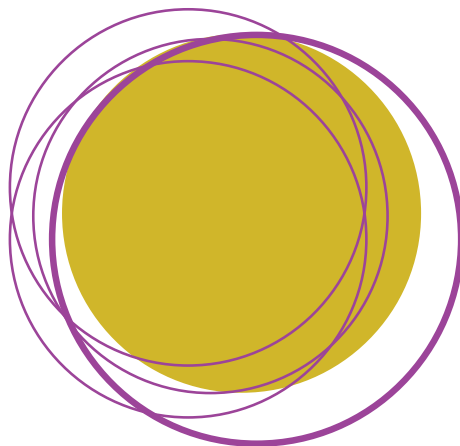
Program realizuje Centrum Edukacji Obywatelskiej. Program wspiera finansowo Fundacja EVZ *Pamięć – Odpowiedzialność – Przyszłość*. Partnerem projektu jest Fundacja Gazety Wyborczej. Niniejszy tekst nie reprezentuje stanowiska Fundacji EVZ. Fundacja EVZ nie ponosi odpowiedzialności za treść powyższego materiału.

[my/oni]

Tworzenie **silnego podziału** na grupę własną (postrzeganą jako lepszą) i grupę obcą (gorszą), nierzadko opartego na pozornych różnicach. Podział ten często jest wzmacniany dla doraźnych celów, np. politycznych.

RE:MEMORY

multimedialne historie lokalne

ceo

CENTRUM EDUKACJI
OBYWATELSKIEJ

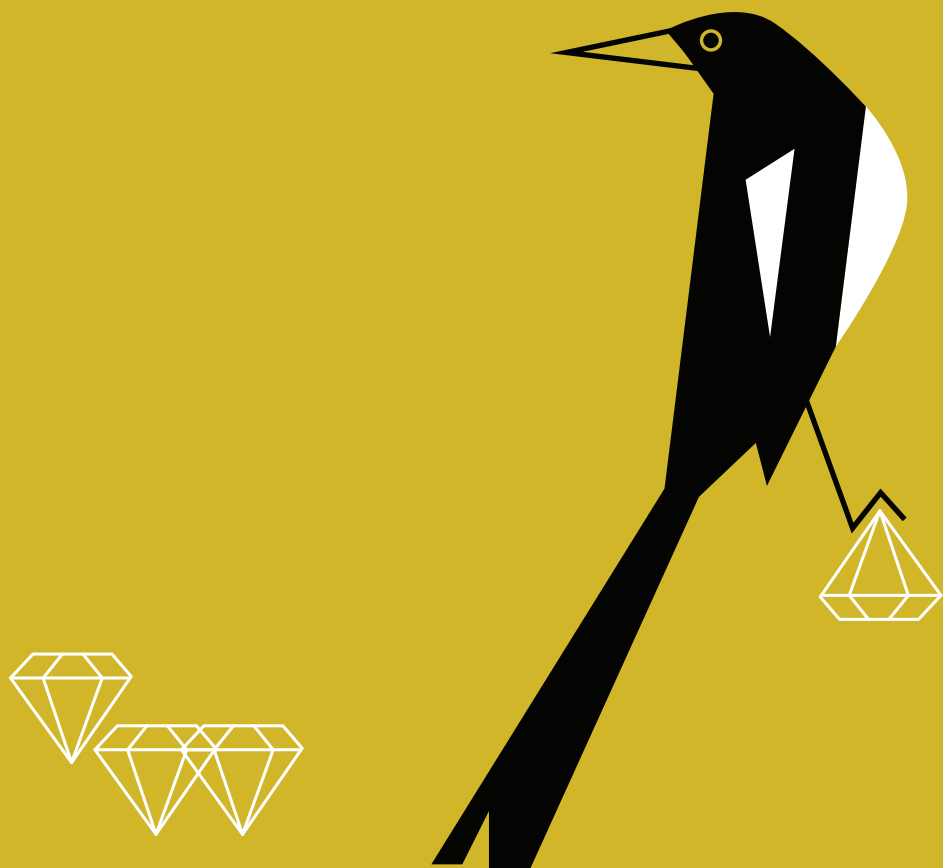

FUNDACJA GAZETY

wyborczej

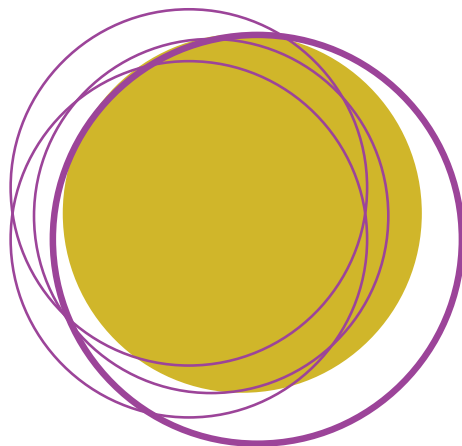
evz

STIFTUNG
ERINNERUNG
VERANTWORTUNG
ZUKUNFT

[stereotyp]

Uproszczone przekonanie dotyczące innej grupy lub osób, które do niej należą. Stereotyp przypisuje całej grupie (wszystkim jej członkom/członkiniom) określone cechy lub zachowania. Jest jednocześnie nieprawdą, ponieważ zaciera różnice między poszczególnymi osobami z danej grupy. Po stereotypy sięgamy, kiedy brakuje nam wiedzy – „porządkują” one rzeczywistość i wzmacniają podział my/oni.

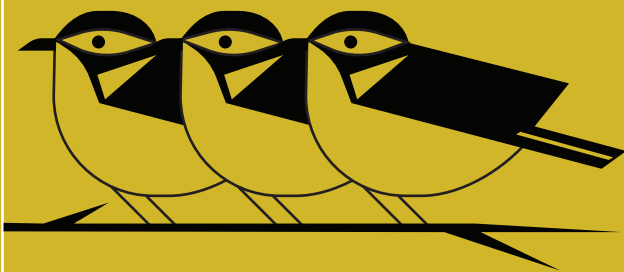
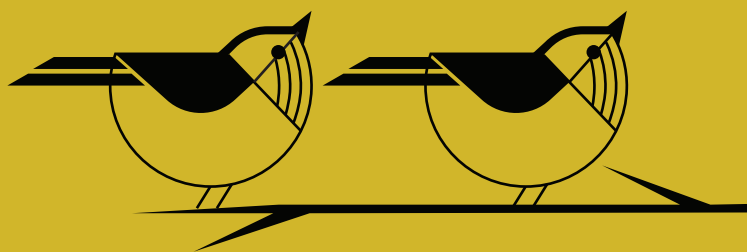
RE:MEMORY

multimedialne historie lokalne

ceo
CENTRUM EDUKACJI
OBYWATELSKIEJ

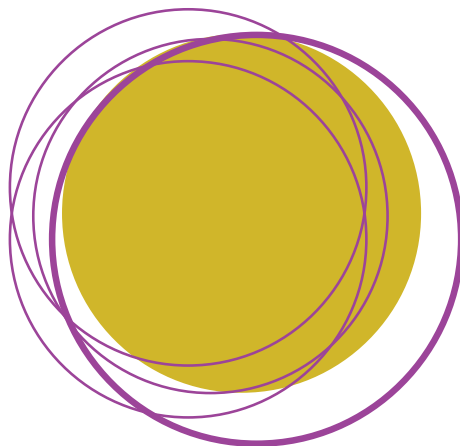
 **FUNDACJA GAZETY
wyborczej**

evz STIFTUNG
ERINNERUNG
VERANTWORTUNG
ZUKUNFT

[uprzedzenie]

Negatywne nastawienie do danej grupy i jej członkiń/członków (np.: pogarda, nienawiść, obrzydzenie). Uprzedzenie jest trwałe, trudne do zmiany, wiąże się też z silnymi emocjami, takimi jak lęk czy złość. Często oparte jest na stereotypie.

RE:MEMORY

multimedialne historie lokalne

ceo

CENTRUM EDUKACJI
OBYWATELSKIEJ

FUNDACJA GAZETY

wyborczej

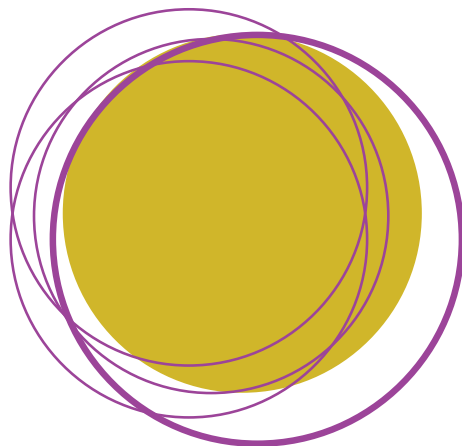
evz

STIFTUNG
ERINNERUNG
VERANTWORTUNG
ZUKUNFT

[wykluczenie]

O wykluczeniu mówimy, kiedy dana osoba nie może – nie z własnej woli – uczestniczyć w życiu danej grupy. Wykluczenie może też dotyczyć całej grupy mniejszościowej w społeczeństwie. Ma bardzo różne formy: **separacja** (fizyczne oddzielenie), **marginalizacja** (trwałe ignorowanie potrzeb i dążeń danej grupy), **segregacja** (dzielenie grup na kategorie osób „lepszych” i „gorszych”, którym przysługuje mniej praw). Wykluczenie może dotyczyć różnych dziedzin życia – edukacji, gospodarki, kultury, polityki. Wzmacnia stereotypy i podział międzygrupowy.

RE:MEMORY

multimedialne historie lokalne

ceo

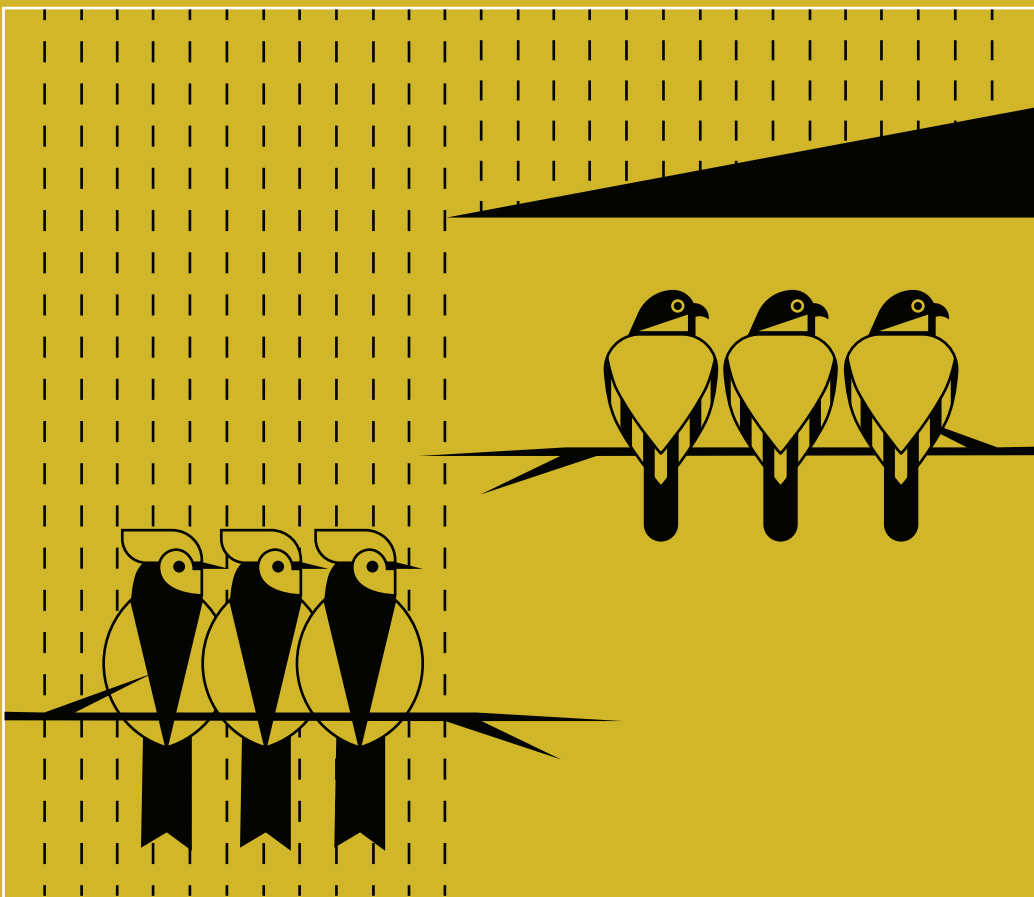
CENTRUM EDUKACJI
OBYWATELSKIEJ

FUNDACJA GAZETY

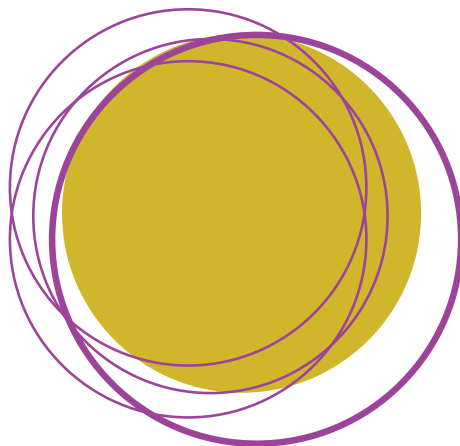
wyborczej

evz STIFTUNG
ERINNERUNG
VERANTWORTUNG
ZUKUNFT

[dyskryminacja]

Dyskryminacją nazywamy **działanie** – nierówne, gorsze traktowanie osoby ze względu na jej tożsamość (to, kim jest i/lub jak jest postrzegana przez innych), przynależność do danej grupy społecznej. Dyskryminacja często wynika ze stereotypów i uprzedzeń. Sprzyjają jej podziały międzygrupowe: my/oni, mniejszość/większość, a także władzy jednej grupy nad drugą. Dyskryminujące mogą być zachowania pojedynczych osób, ale też instytucji, organizacji i państw.

RE:MEMORY

multimedialne historie lokalne

ceo

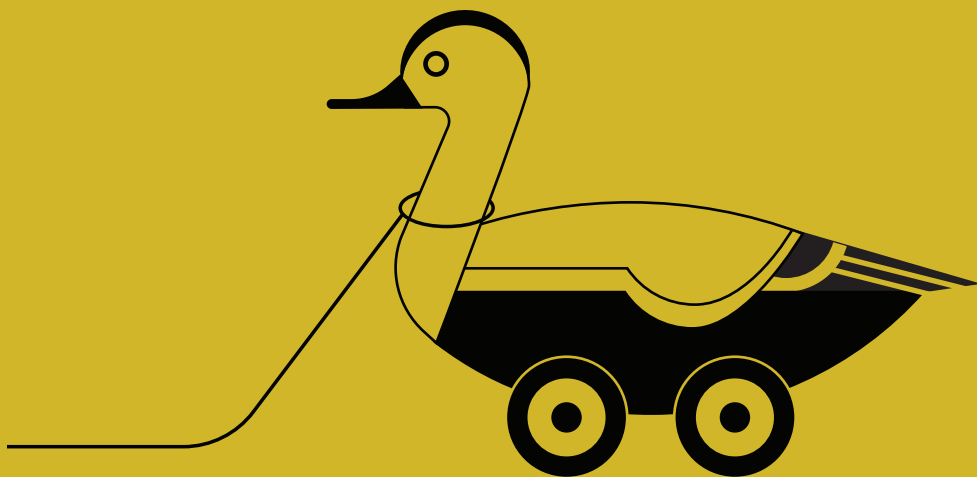
CENTRUM EDUKACJI
OBYWATELSKIEJ

FUNDACJA GAZETY

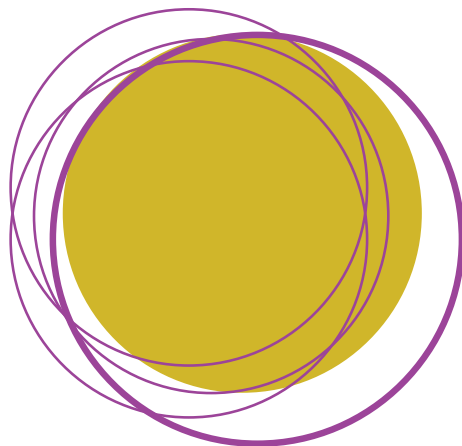
wyborczej

evz STIFTUNG
ERINNERUNG
VERANTWORTUNG
ZUKUNFT

[dehumanizacja]

Inaczej **odczłowieczenie**. Polega na zanegowaniu człowieczeństwa danej osoby lub grupy. Dehumanizacja sprawia, że zaczynamy postrzegać drugiego człowieka jak istotę niższą, nie w pełni ludzką – podobną do zwierzęcia lub przedmiotu, pozbawioną godności, uczuć i emocji, zdolności umysłowych. Dehumanizacja jest szczególnie niebezpieczna, ponieważ wobec kogoś, kto postrzegany jest jako gorszy, łatwiej jest uzasadnić stosowanie przemocy lub nierównego traktowania.

RE:MEMORY

multimedialne historie lokalne

ceo

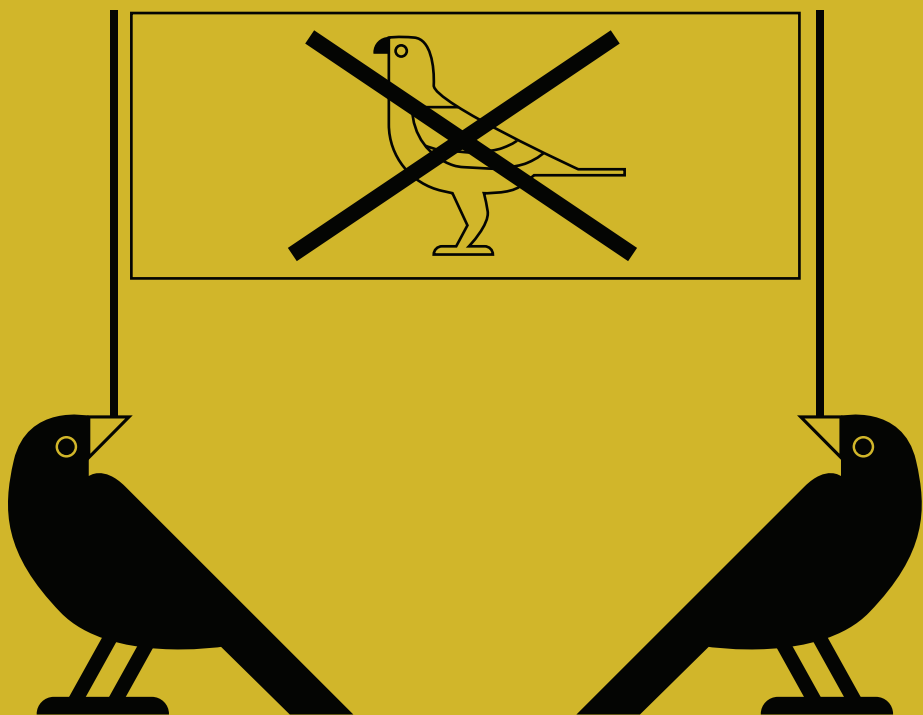
CENTRUM EDUKACJI
OBYWATELSKIEJ

FUNDACJA GAZETY

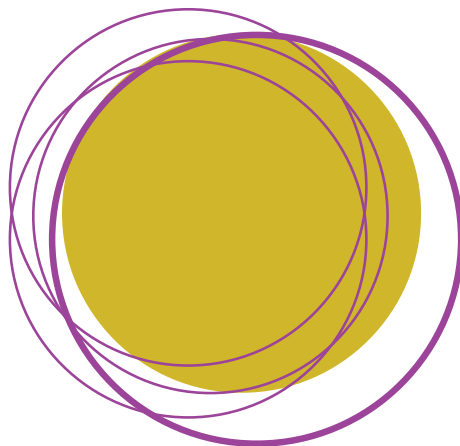
wyborczej

evz STIFTUNG
ERINNERUNG
VERANTWORTUNG
ZUKUNFT

[mechanizm kozła ofiarnego]

Obwinienie wybranej jednostki lub grupy za złożone, negatywne procesy społeczne. Ten mechanizm uruchamia się często w czasie silnych kryzysów (np.: ekonomicznych, politycznych). Wzmacniają go stereotypy i uprzedzenia, dlatego kozłem ofiarnym zostaje często grupa mniejszościowa, postrzegana jako obca, której przypisywane są negatywne cechy. Mechanizm ten usztywnia podziały międzygrupowe. Może istnieć także na poziomie małych grup (klasa, grupa znajomych).

RE:MEMORY

multimedialne historie lokalne

ceo

CENTRUM EDUKACJI
OBYWATELSKIEJ

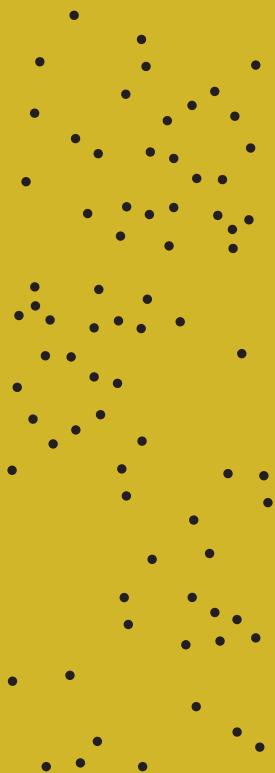
FUNDACJA GAZETY

wyborczej

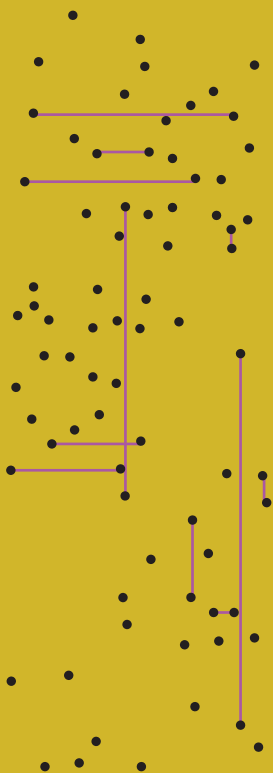
evz

STIFTUNG
ERINNERUNG
VERANTWORTUNG
ZUKUNFT

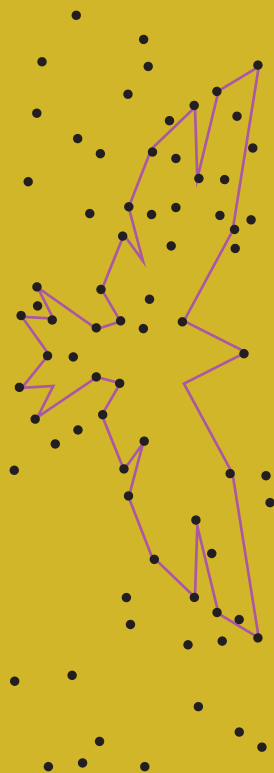
fakty

nauka

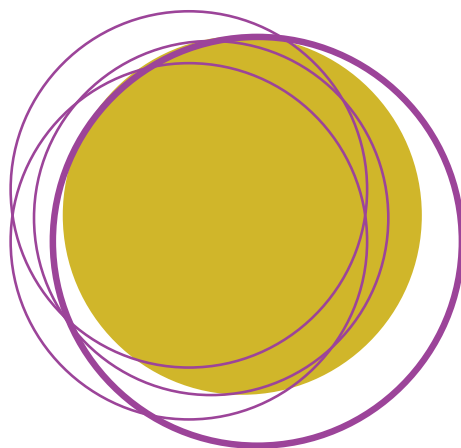

teoria spiskowa

[teoria spiskowa]

Próba wytłumaczenia skomplikowanych zdarzeń lub zjawisk **istnieniem spisku** – domniemanej, potajemnej działalności grupy osób, które rzekomo działają wspólnie – najczęściej na niekorzyść społeczeństwa. Źródło spiskowego myślenia leży m.in. w potrzebie prostych rozwiązań złożonych problemów.

RE:MEMORY

multimedialne historie lokalne

ceo

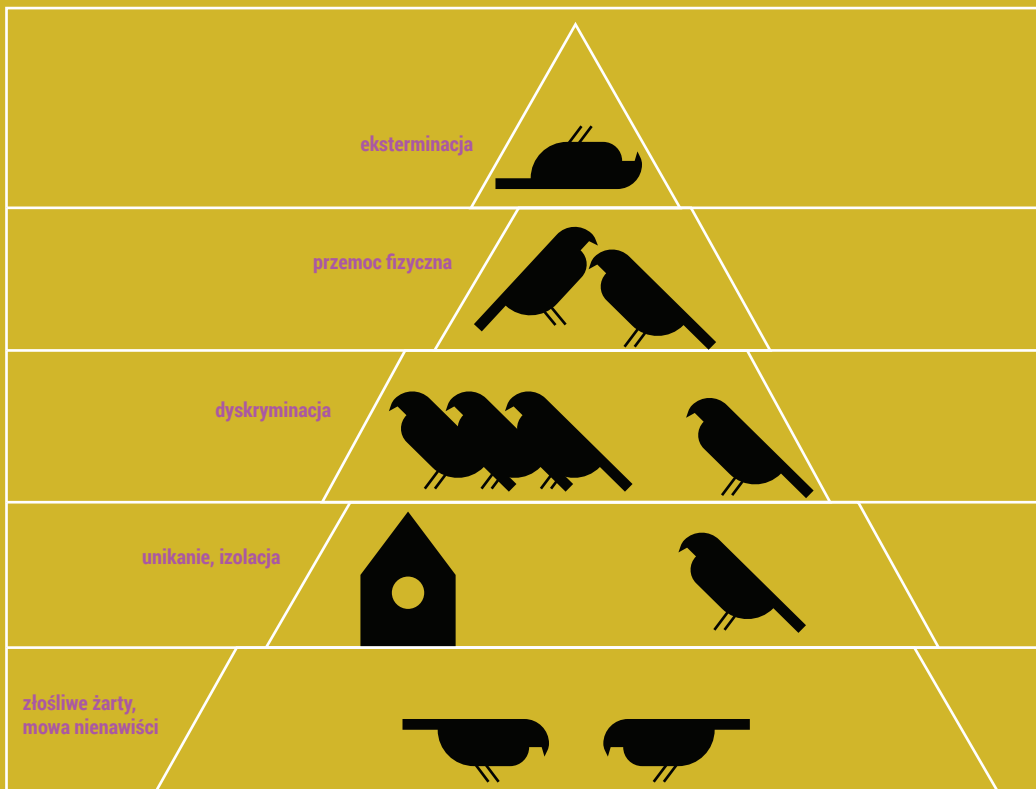
CENTRUM EDUKACJI
OBYWATELSKIEJ

FUNDACJA GAZETY

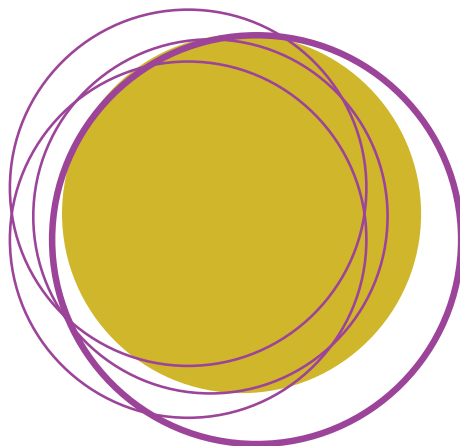
wyborczej

evz STIFTUNG
ERINNERUNG
VERANTWORTUNG
ZUKUNFT

[piramida nienawiści]

Model stworzony przez amerykańskiego psychologa Gordona Allporta, który **przedstawia proces nasilania się przemocy** wobec danej grupy i jej członków/członkiń. Pokazuje on, że do ludobójstwa nie dochodzi z dnia na dzień, ale warunkuje je szereg poprzedzających zjawisk. Ignorowanie tych pozornie niegroźnych, np. nienawistnych komentarzy, umożliwia narastanie przemocy. Na każdym z kolejnych etapów: mowa nienawiści – unikanie – dyskryminacja – ataki fizyczne – eksterminacja, przerwanie tego procesu jest coraz trudniejsze, a w końcu – właściwie niemożliwe.

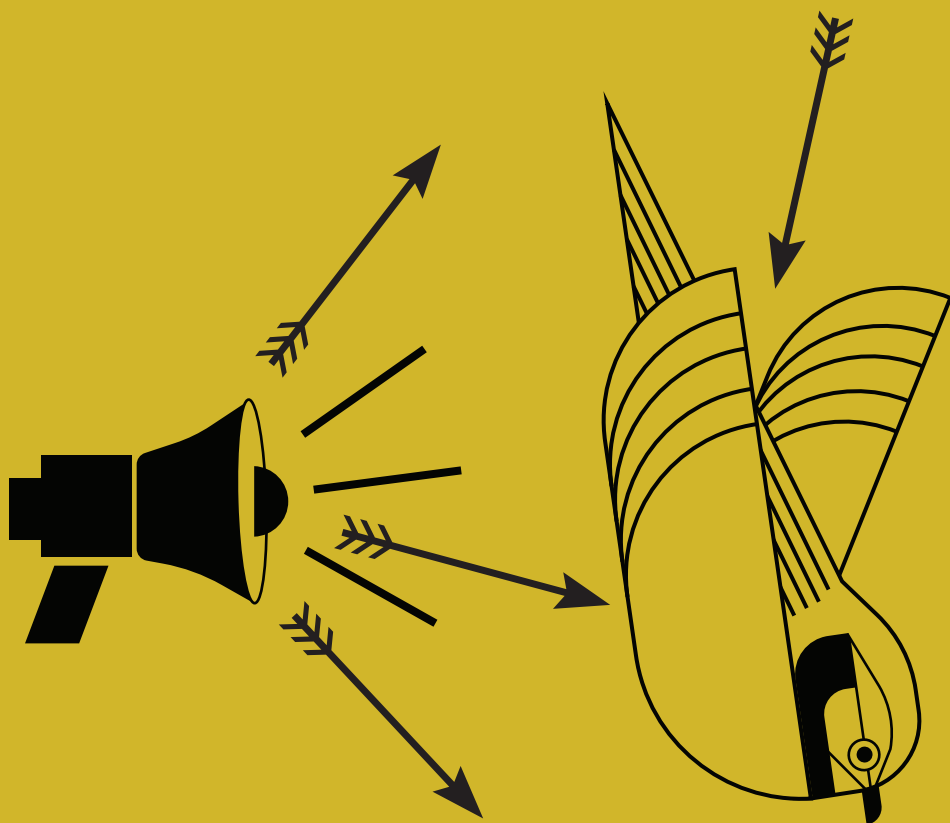
RE:MEMORY

multimedialne historie lokalne

ceo
CENTRUM EDUKACJI
OBYWATELSKIEJ

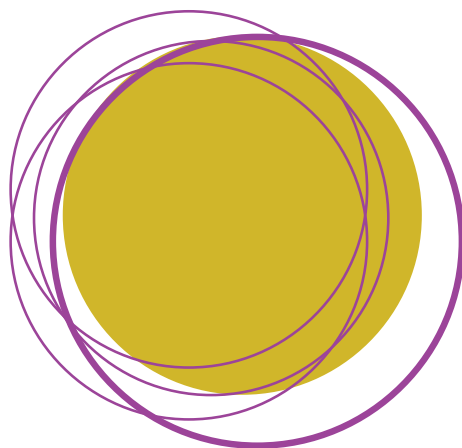
 **FUNDACJA GAZETY
wyborczej**

evz STIFTUNG
ERINNERUNG
VERANTWORTUNG
ZUKUNFT

[mowa nienawiści]

Wypowiedzi i obrazy, które rozpowszechniają i usprawiedliwiają **pogardę, wrogość i nienawiść** wobec osoby lub grupy ze względu na cechę ich tożsamości. Mowa nienawiści odwołuje się do stereotypów, dehumanizuje i tym samym prowadzi do dyskryminacji i przemocy. Mową nienawiści są też takie wypowiedzi, które wprost nawołują do przemocy.

RE:MEMORY

multimedialne historie lokalne

ceo

CENTRUM EDUKACJI
OBYWATELSKIEJ

FUNDACJA GAZETY

wyborczej

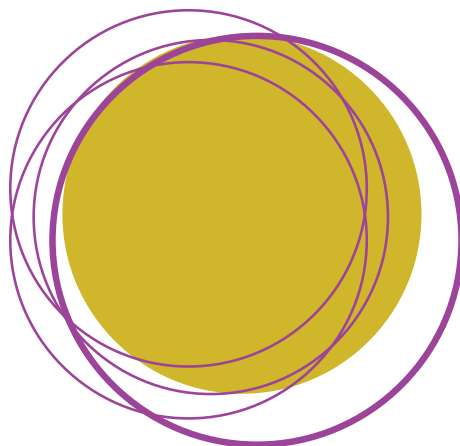
evz

STIFTUNG
ERINNERUNG
VERANTWORTUNG
ZUKUNFT

[efekt widza]

Mechanizm **rozproszenia odpowiedzialności**, który polega na tym, że im większa liczba świadków sytuacji, tym mniejsza szansa, że pojedyncza osoba zareaguje. Tę bierność psychologia tłumaczy tym, że kiedy coś złego dzieje się w obecności zbyt wielu świadków, każdy z nich czuje się zwolniony z odpowiedzialności za podjęcie działania.

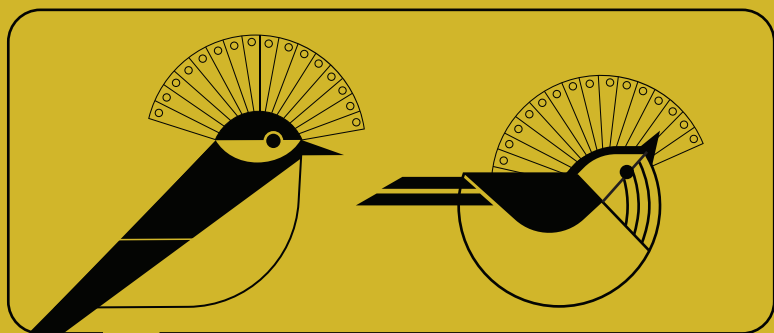
RE:MEMORY

multimedialne historie lokalne

ceo
CENTRUM EDUKACJI
OBYWATELSKIEJ

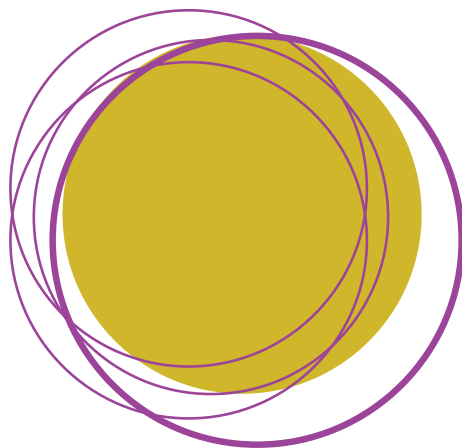
 **FUNDACJA GAZETY
wyborczej**

evz STIFTUNG
ERINNERUNG
VERANTWORTUNG
ZUKUNFT

[etnocentryzm]

Stawianie **w centrum własnej grupy** (np.: narodowej, etnicznej) – traktowanie jej norm i wartości jako punktu odniesienia do interpretowania rzeczywistości. Przyjmowanie, że to co „nasze” jest obiektywnie „normalne”, „lepsze”, „ludzkie”, a to, co inne, obce – „gorsze”, „zagrożające”.

RE:MEMORY

multimedialne historie lokalne

ceo

CENTRUM EDUKACJI
OBYWATELSKIEJ

FUNDACJA GAZETY

wyborczej

evz STIFTUNG
ERINNERUNG
VERANTWORTUNG
ZUKUNFT

Co?

Karty to zbiór 12 infografik z podstawowymi definicjami mechanizmów psychospołecznych, które uruchamiają się w relacjach międzygrupowych: my/oni, stereotyp, uprzedzenie, wykluczenie, dyskryminacja, mowa nienawiści, piramida nienawiści, dehumanizacja, kozioł ofiarny, teoria spiskowa, efekt widza, etnocentryzm. Definicje opracowane zostały w oparciu o słownik pojęć na stronie www.rownosc.info/dictionary/ oraz publikację *Warszawa włącza – materiały warsztatowe*, red. Lena Rogowska-Lewandowska, Hanna Zielińska, Fundacja Kultury Dialogu / Stowarzyszenie Praktyków Kultury, Warszawa 2019.

W jakim celu?

Pracuj z kartami, jeśli chcesz, by osoby w twojej grupie:

- poznały wybrane pojęcia i mechanizmy związane z dyskryminacją;
- głębiej rozumiały wydarzenia oraz procesy historyczne (i współczesne);
- podjęły refleksję nad własnymi przekonaniem i postawami w sytuacjach międzygrupowych.

Kiedy?

Karty pomyślane są jako narzędzie do analizy i interpretacji wydarzeń oraz procesów społecznych pod kątem mechanizmów powstawania uprzedzeń i dyskryminacji.

Szczególnie przydadzą się na lekcji historii lub wiedzy o społeczeństwie do:

- analizy i interpretacji wydarzeń historycznych (dot. relacji grupy większościowej z mniejszościami);
- dyskusji o bieżących wydarzeniach i konfliktach społecznych.

Jak?

- 1 Przed lekcją starannie zapoznaj się z treścią wszystkich kart. Wybierz materiał źródłowy i sprawdź, które karty znajdą zastosowanie do jego interpretacji. Zastanów się, jakie przykłady podasz, jakie dodasz treści uzupełniające (np. gdy omawiasz temat getta ławkowego – jak odniesiesz się do stereotypów Polaków na temat Żydów, co powiesz o antysemityzmie, jak omówisz rolę świadków itd.).

2 Wprowadź nowe narzędzie – objaśnij kontekst i podkreśl, że mechanizmy psychospołeczne dotyczą nas wszystkich, wpływają na nasze relacje i zachowania; w różnych sytuacjach człowiek/grupa może znaleźć się w różnych rolach – uprzywilejowanej, dyskryminowanej, świadka; niektóre mechanizmy są nieuniknione, nad innymi możemy mieć kontrolę. Zapoznaj grupę z kartami (np. opisując mechanizm i prosząc o odgadnięcie nazwy, lub odwrotnie – podając nazwę i prosząc o opis, czego on dotyczy), wyjaśnij, uzupełnij, jeśli pojawią się pytania.

3 Zaproś młodzież do analizy i interpretacji wybranego wydarzenia/procesu historycznego lub współczesnego z pomocą kart. Możesz to zrobić – w zależności od potrzeb i charakteru grupy oraz punktu ciężkości lekcji – na różne sposoby. Co do zasady: zachęć młodzież do identyfikowania obecności zjawisk i mechanizmów podanych na kartach w omawianym zagadnieniu. Karty przydadzą się do krytycznej analizy na wszystkich poziomach opisu wydarzenia:

- Kto? (wskazanie stron wydarzenia/procesu);
- Co? (określenie, czego dotyczyła sytuacja/konflikt/napięcie);
- Jak? (prześledzenie chronologii, sposobów działania, biegu wydarzeń);
- Dlaczego? (rozpoznanie przyczyn, motywacji, źródeł sytuacji);
- Konsekwencje? (wskazanie/próba przewidzenia skutków, odniesienie do następujących później wydarzeń i procesów).

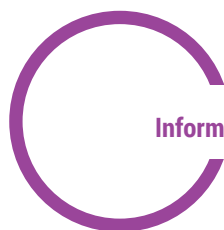
4 Praca z kartami może przyjąć różne formy. Może to być np.:

- Praca indywidualna – uczennice i uczniowie samodzielnie korzystają z kart, by wykonać zadanie (np. by rozpoznać mechanizmy, które wystąpiły w danym procesie historycznym, albo scharakteryzować relacje między dwiema grupami społecznymi).
- Praca w małych grupach – młodzież pracuje z kartami wspólnie, w ramach pary / małej grupy (np. szukając przykładów danego mechanizmu w znanych sobie wydarzeniach historycznych lub dyskutując dobór kart do uzasadnienia przyczyn danego wydarzenia).
- Praca z całą klasą – używasz kart jako pretekstu do dyskusji na forum (np. otwierasz rozmowę o marszach równości, wykorzystując karty „stereotyp”, „uprzedzenie”, „dyskryminacja”, albo rozmawiasz z grupą o „piramidzie nienawiści” na zajęciach o Zagładzie).

- Poruszanie tematu wykluczenia i dyskryminacji w szkole wiąże się z tym, że możesz dotknąć problemu, który ma miejsce w waszej społeczności. Jeżeli podczas lekcji dowiesz się o takich sytuacjach, nie pozostawaj obojętny/obojętna.
- Na odniesienia do osobistych doświadczeń decyduj się jednak tylko wtedy, gdy wiesz, że poziom wzajemnego zaufania i bezpieczeństwa w grupie jest wysoki.
- Szczególne znaczenie dla rozmowy o zapobieganiu i przeciwdziałaniu dyskryminacji ma karta „efekt widza”. Wykorzystaj ją jako pretekst do rozmowy

o (współ)odpowiedzialności w odniesieniu do reagowania na mowę nienawiści w sieci, żarty oparte na stereotypach, sztucznie narzucane podziały my/oni itd.

Informacje dodatkowe

Karty zawierają podstawowe opisy wybranych mechanizmów. Jeśli chcesz dowiedzieć się więcej, znaleźć przykłady i bardziej szczegółową charakterystykę opisywanych pojęć i procesów, sięgnij do następujących publikacji:

- Słownik Fundacji Równość.info: <https://rownosc.info/dictionary/>;
- Lena Rogowska, *O dzieleniu i sklejanu*, [w:] *W razie konieczności zbij szybko*, red. taż., Stowarzyszenie Praktyków Kultury, Warszawa 2016: www.praktycy.org/apk/zbijszybke;
- *Edukacja antydyskryminacyjna. Podręcznik trenerski*, red. Maja Branka, Dominika Cieślukowska, Willa Decjusza, Kraków 2010: <https://rownosc.info/bibliography/publication/edukacja-antydyskryminacyjna-podrecznik-trenerski>;
- Raporty i materiały Towarzystwa Edukacji Antydyskryminacyjnej: <https://tea.org.pl/publikacje/>.